Projekt „Eesti 20. sajandi (1870–1991) sõjalise ehituspärandi kaardistamine ja analüüs

Humala komandopunkt
Harju maakonnas
Harku vallas

Sisukord

1. Kohustuslikud andmed 2
2. Asukoha skeemid 3
3. Fotod 5
4. Täiendav info 10

Koostajad:
Ain Tähiste, Mart Mõniste

1.03.2014

1. Kohustuslikud andmed

1.1	**Algne nimetus**	Humala komandokeskus
1.2	**Hilisem(ad), sh praegune(sed) nimetus(ed)**	14. õhukaitsediviisi 2310. raadiotehniline pataljon. 94. õhutõrjeraketibrigaadi komandopunkt.
1.3	**Aadress**	Harju maakond, Harku vald, Humala küla. Lähiaadress: Humala linnak (62 ha), tunnus: 19801:011:0840
1.4	**Koordinaadid**	6581310,523561.5
1.5	**Algne teave, sh ajalugu**	
1.6	**Praegune funktsioon**	kasutuseta
1.7	**Seisukorra hinnang**	
1.8	**Ümbruse lühikirjeldus**	Paldiski maanteelt u 4 km Keila-Joa suunas, kaugus Keilast u 7 km, Tallinnast u 20 km, kaugus merest 8 km
1.9	**Joonised**	Hoonete ja asukoha skeemid (4)
1.10	**Fotod**	Tänapäevased fotod (69)
1.11	**Seotud ehitised**	
1.12	**Põhiüksus**	14. õhukaitsediviis (14 ДПВО, в/ч 03115. Koosnes seniitraketi- ehk õhukaitseraketivägedest, raadiotehnikavägedest, hävituslennuväest ja tagalaväeosadest. Raadiotehnilised väeosad: 2310. raadiotehniline pataljon Humalas. Seniit- ehk õhutõrjeraketiväeosad: 94. õhutõrjebrigaadi komandopunkt Humalas.
1.13	**Lisateave**	
1.14	**Töö teostamise aeg**	Välitööde aeg 11.12.2013
1.15	**Koostaja andmed**	Ain Tähiste, Mart Mõniste

näidisblankett-MM.doc

2. Asukoha skeemid

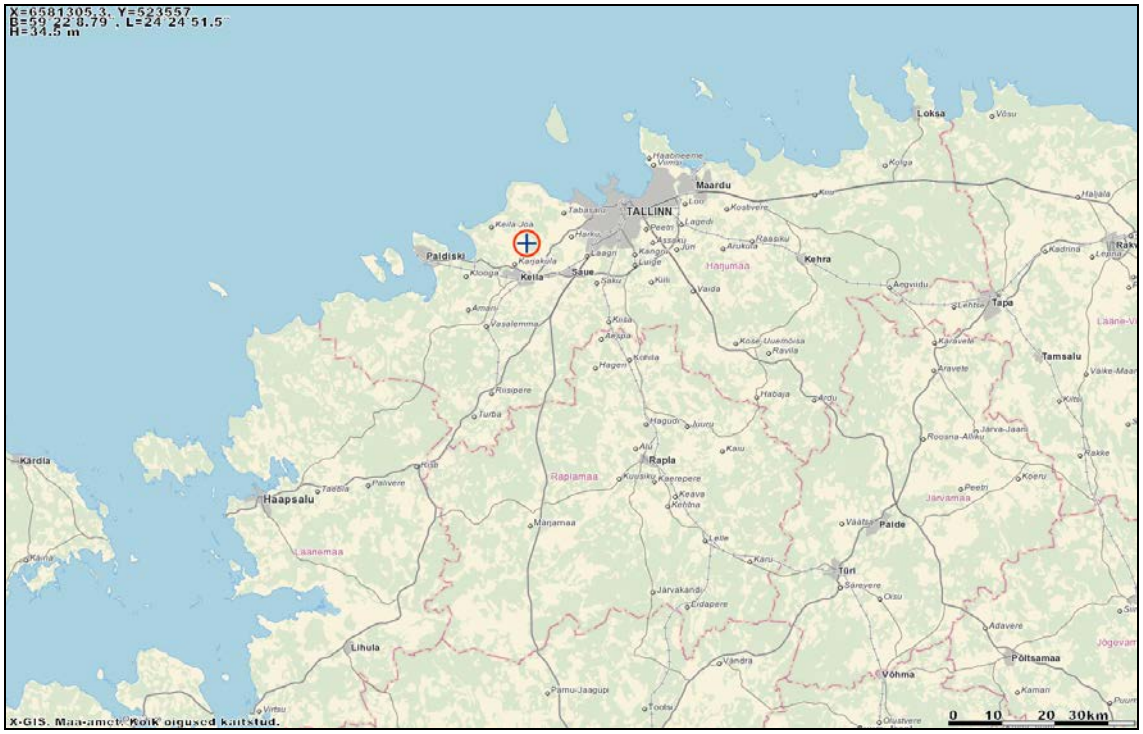

Skeem 1. Humala komandopunkt Harju maakonnas Harku vallas.
Allikas: Maa-ameti Geoportaal

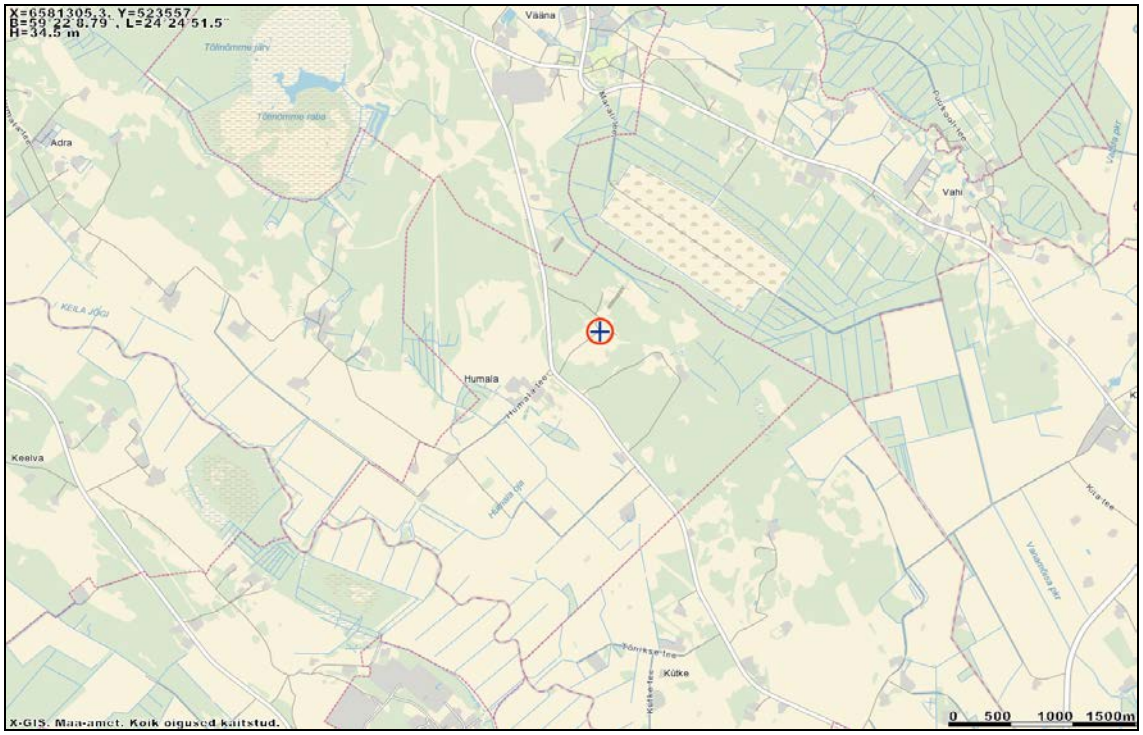

Skeem 2. Humala komandopunkt Harku vallasHumala külas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

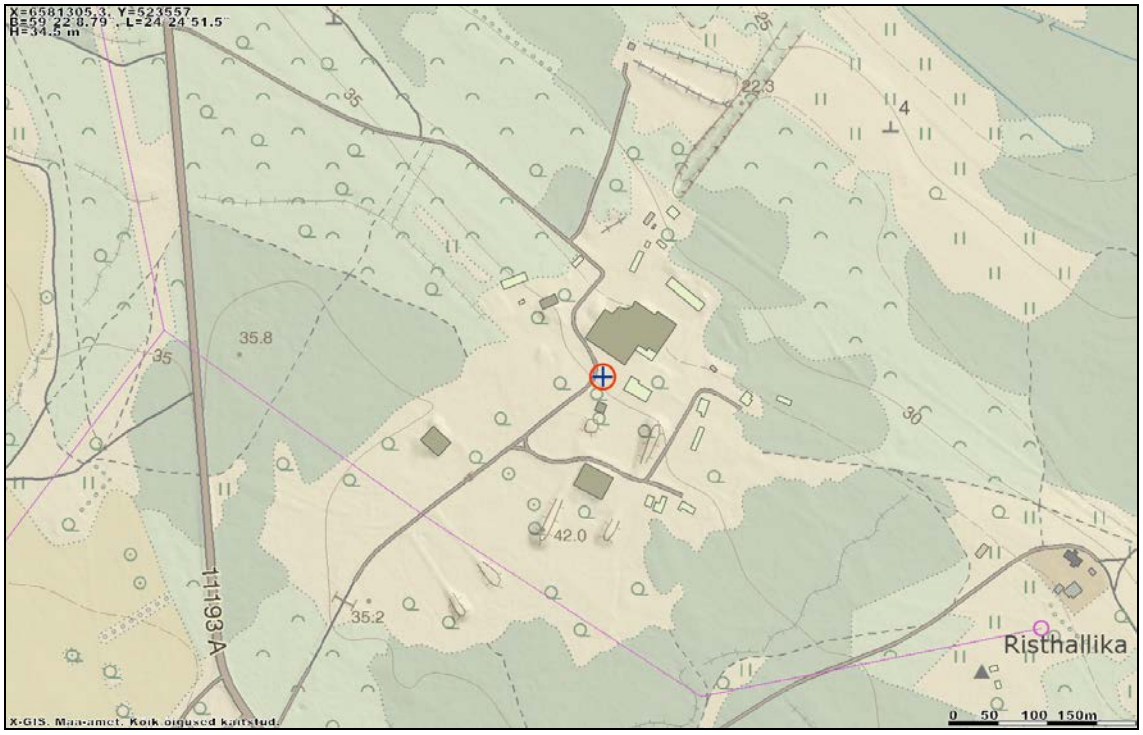

Skeem 3. Humala baas Harku vallas Humala külas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

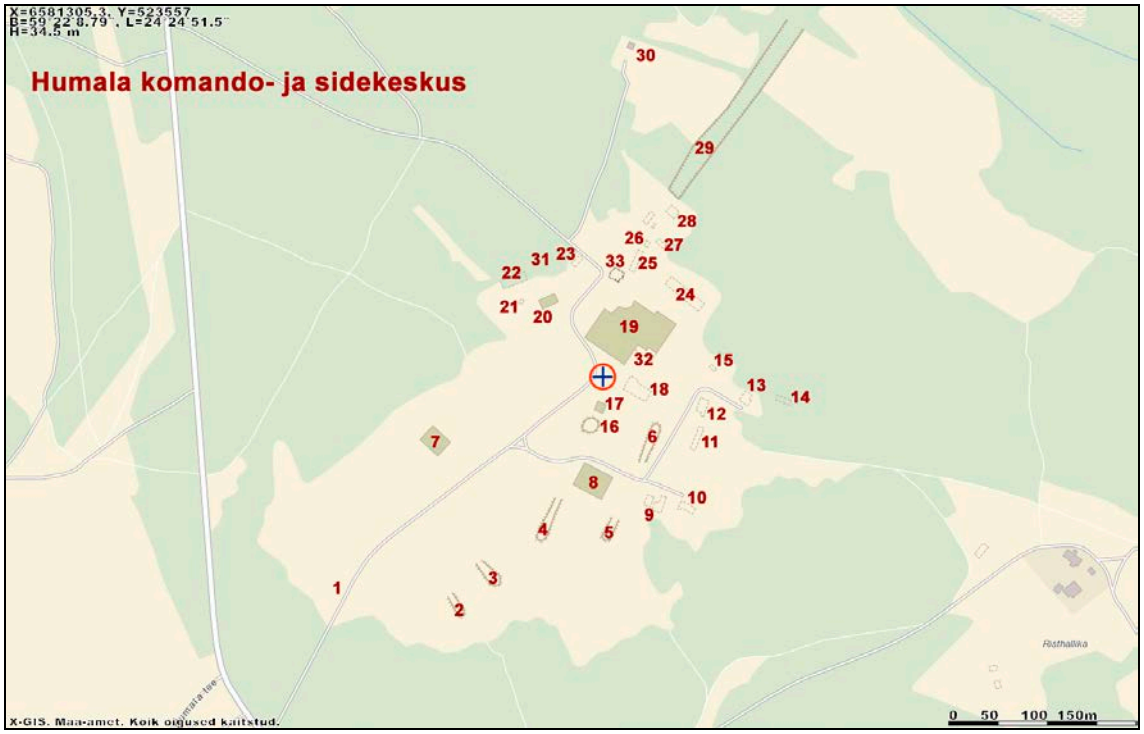

Skeem 4. Humala baasi objektid. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

1 - tõkestatud sissesõit
2–6 - radarimäed
7–8 - angaarid
19 - keskus
22 - garaaž
23 - pääsla
24 - garaaž
25 - söökla
29 - 1 MS aegne kaevis
30 - lasketiir
33 - 1 MS aegne šaht

3. Fotod

Foto 1 (112). Humala baas. Üks sissesõidutee baasi on tõkestatud.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 2 (113). Humala baas. Radarimäed [3.] ja [2]. Nendel seisid väiksemad õhuvaatluse radarid.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 3 (287). Humala baas. Radarimägi [2]
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 4 (289). Humala baas. Vaade radarimäelt [2] radarimäe [3] suunas.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 5 (115). Humala baas. Angaar [7] esikülg, vaade radarimäe [4] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 6 (121). Humala baas. Angaar [7] tagakülg.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 7 (116). Humala baas. Angaar [7] on poolitatud vaheseintega, nende vahel paari meetri laiused ruumid.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 8 (117). Humala baas. Angaar [7], vaade tagant küljest-
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 9 (123). Humala baas. Angaar [8], esiplaanil skeemile kandmata vundament, taga vasakul radarimägi [6].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 10 (125). Humala baas. Angaar [8], vaade angaari [7] sunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 11 (133). Humala baas. Angaar [8], vaade [10] suunast. Katusel on vahiposti jäänused ja fassaadi vasakul küljel pisike varjend?
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 12 (134). Humala baas. Varjend angaari [8] küljes.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 13 (126). Humala baas. Angaar [8].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 14 (128). Humala baas. Angaar [8], vaheseinal aastaarv „1974”.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 15 (132). Humala baas. Hooned [9?]
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 16 (136). Humala baas. Varjend [17?]
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 17 (140). Humala baas. Hoone [18], vaade [19] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 18 (210). Humala baas. Hoone [18].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 19 (162). Humala baas. Komandokeskus [19], peasissepääs?, ehitatud I MS aegse punkri külge, vaade [33] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 20 (161). Humala baas. Komandokeskus [19], garaažid peasissepääsu kõrval, vaade [33] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 21 (278). Humala baas. Komandokeskus [19], peasissepääs.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 22 (279). Humala baas. Komandokeskus [19], peasissepääs on veel I MS aegne, sellele hiljem lisandunud ümber- ja juurdeehitusi võib eristada tunduvalt viletsama ehituskvaliteedi järgi.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 23 (142). Humala baas. Komandokeskus [19], üks sissepääsudest, vaade [20] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 24 (276). Humala baas. Komandokeskus [19], sama sissepääs, vaade katuselt.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 25 (253). Humala baas. Komandokeskus [19], tagumisele küljele juurdeehitatud angaarid on lammutatud, vaade [24] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 26 (256). Humala baas. Komandokeskus [19], tagakülje lammutatud angaarid.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 27 (258). Humala baas. Komandokeskus [19], tagakülje lammutatud angaarid, taga paistab garaaž [24].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 28 (266). Humala baas. Komandokeskus [19], tagakülje lammutatud angaarid, taga paistab söökla [25], paremal garaaž [24].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 29 (274). Humala baas. Komandokeskus [19], tagakülje lammutatud angaarid.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 30 (267). Humala baas. Komandokeskus [19], tagakülje lammutatud angaarid.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 31 (169). Humala baas. Komandokeskus [19].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 32 (196). Humala baas. Komandokeskus [19].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 33 (189). Humala baas. Komandokeskus [19]. I MS aegsed metallist laekaared on ära lõigatud.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 34 (176). Humala baas. Komandokeskus [19]. Mõnes kohas on lühemad laekaared alles.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 35 (174). Humala baas. Komandokeskus [19]. Kui metall ära võtta, hakkab alla varisema ka bituumenist hüdroisolatsioon.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 36 (201). Humala baas. Komandokeskus [19]. Uusehitust on viimistletud dolomiitplaatidega.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 37 (153). Humala baas. Hoone [20], hea näide nõukogude militaararhitektuurist.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 38 (148). Humala baas. Hoone [20].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 39 (145). Humala baas. Hoone [20] katusel olev silikaadist ja paekivist vahiputka.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 40 (151). Humala baas. Hoone [22], garaaž?
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 41 (155). Humala baas. Pääsla [23], vaade [33] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 42 (156). Humala baas. Pääsla [23], vaade sissesõiduteelt, taga vasakul komandokeskus [19].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 43 (254). Humala baas. Garaaž [24], vaade komandokeskuse [19] katuselt.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 44 (248). Humala baas. Garaaž [24], tagaseina betoonivalu „kvaliteet” on silmatorkav.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 45 (159). Humala baas. Söökla? [25], vasakul I MS aegne šaht.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 46 (225). Humala baas. Söökla [25], vaade [27] suunast
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 47 (222). Humala baas. Söökla [25].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 48 (223). Humala baas. Söökla [25].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 49 (268). Humala baas. Vaade komandokeskuse [19] katuselt, keskel [25] ja [26], taga paremal paistab [27].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 50 (224). Humala baas. Hoone [26], vaade [24] sunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 51 (225). Humala baas. Vasakul [26], keskel [25], taga paremal komandokeskus [19], vaade [30] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 52 (245). Humala baas. Ees skeemile kandmata vundament, taga vasakul [27] ja paremal [26], vaade [30] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 53 (227). Humala baas. Hoone [28], vaade [26] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 54 (230). Humala baas. Hoone [28], vaade [30] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 55 (232). Humala baas. Hoone [28], vasakul I MS aegne süvend [29].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 56 (229). Humala baas. Süvend [29], vaade tunneli sissepääsu kohalt kirde suunas, vasakule jääb lasketiir [30].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 57 (233). Humala baas. Süvend [29], tunneli sissepääs, vaade [30] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 58 (243). Humala baas. Süvend [29], tunneli sissepääs.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 59 (234). Humala baas. Süvendiga [29] risti on kuhjatud lasketiiru vallid, vaade süvendi servalt hoone [30] suunas.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 60 (235). Humala baas. Vaade lasketiirule hoone [30] suunast, taha jääb süvend [29].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 61 (235). Humala baas. Lasketiiru maja [30].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 62 (154). Humala baas. Hoone [31] garaaži [22] juures.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 63 (208). Humala baas. Hoone [32] komandokeskuse [19] küljes, vaade [18] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 64 (206). Humala baas. Hoone [32], vaade[12] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 65(221). Humala baas. I MS aegne tunneli ehituse šaht [33], paremal pääsla [23], vaade [24] suunast.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 66 (169). Humala baas. Šaht [33] sai korralikud piirded Vääna külakoja korraldusel.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 67 (157). Humala baas. Šaht [33].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 68 (158). Humala baas. Šaht [33], paistab ummistunud tunneliava.
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

Foto 69 (219). Humala baas. Šaht [33].
Foto Mart Mõniste 11.12.2013.

4. Täiendav info

NSV Liidu õhukaitseväed Eestis

http://et.wikipedia.org/wiki/NSV_Liidu_%C3%B5hukaitsev%C3%A4ed_Eestis
Vaadatud 2.03.2004

14. õhukaitsediviis (14 ДПВО, в/ч 03115. Koosnes seniitraketi- ehk õhukaitseraketivägedest, raadiotehnikavägedest, hävituslennuväest ja tagalaväeosadest, diviisi ülem lennuväe kindral-major Zijautdin Abdurahmanov.

Raadiotehnilised väeosad: 2310. raadiotehniline pataljon Harjumaal, Humalas;

Seniit- ehk õhutõrjeraketiväeosad

94. õhutõrjebrigaad (Juhtkond Keila-Joa mõisas, brigaadis oli 17 seniitraketidivisjoni Harju- ja Läänemaal). 94. õhutõrjeraketibrigaadi komandopunkt Humalas.

V Raketibaasid ja nendest tingitud keskkonnareostus

Endise Nõukogude Liidu sõjaväe jääkreostus ja selle likvideerimine
Koostanud ja toimetanud Anto Raukas. Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium Tallinn 1999

Eestis paiknenud enam kui 50 raketibaasi kuulusid eri väeliikidele ja allusid erinevatele üksustele. Koos toetusväeosade, komandopunktide ja varupositsioonidega oli tegemist ligikaudu 80 objektiga.

Kagu-Eestis asus strateegiliste keskmaarakettide üksus (sõjaväeosa nr. 23 459 (78634)), mille staap asus Valgas, tehnikaväeosa Roonis, stardipositsioonid Vilaskis, Roonis ja Unikülas ning varupositsioon Holstres. Väeosale allus ka Võrus asuv väljaõppekeskus (väeosa nr. 33148). Õppeeesmärkidel kasutati veel Palometsa raketibaasi. Keskmaarakettide üksuse objekte kaitses seniitraketipolk, mille stardipositsioonid asusid Valga lähedal Metsnikul (Varnas) - nn. 7. km. raketibaas, Võrumaal Sännas ja Viljandimaal Karksi-Nuia lähedal Rutus. Üksusele kuulus Valga varulennuväli. Enne keskmaarakettide piiramise lepingule allakirjutamist 1974. aastal allusid väeosale ka pärast seda maha jäetud Rõngu ja Vastse-Nursi raketibaasid, samuti olid keskmaaraketid Sänna raketibaasis.

Keskmaaraketid on paiknenud ka Piirsalu raketibaasis Harju- ja Läänemaal.

Õhutõrjevägi allus Eestis peamiselt 14. õhukaitsediviisile (väeosa nr. 03115), mille staap asus Tallinnas Filtri tee 2 ning brigaadide staabid Rakveres (207. seniitraketibrigaad), Kuressaares ning Tallinna ümbruses (Pääskülas ning Keila-Joal). Rakvere seniitraketibrigaadi (väeosa nr. 96423) ülesandeks oli piiri kaitsmine Eesti põhjarannikul ja talle allusid raketibaasid Lääne- ja Ida-Virumaal, Järvamaal ja Harjumaa idaosas. Lääne- Virumaal olid Männiku divisjon (tehnikaväeosa), Kadapiku, Lahe (Võsu), Kloodi (ka Veltsi või Päide), Vihula (Nooni), Kutsala-Kaukvere (Kunda) ja varem ka Kadila. Varupositsioonid paiknesid Nõmmisel ja Pedassaares; Ida-Virumaal olid Lüganuse, Püssi ja Sonda baas; Harjumaal Tapassaare, Neeme (Ihasalu), Juminda ja Kahala (Kupu) baas ning varupositsioon Kotka-Valgejõel. Järvamaal paiknes Kukruse-Kuru raketibaas koos Reinevere ja Jõgisoo õhukaitseväeosadega.

Saaremaa õhukaitseväeosa (nr. 74907) ülesandeks oli piiri kaitsmine Eesti läänerannikul ja talle allusid Kuressaares Aia tn. asuv tehnikaväeosa, komandopunkt Orikülas, Dejevo (Karujärve), Kõruse (Kurevere), Jõiste (ka Paaste või Leisi), Liiva (Levalõpma), Piiri (Muhus), Tagaranna, Järve (Tehumardi), Laadla (Maantee või Sõrve) ja Kallemäe raketibaasid koos varupositsioonidega Peedergas (Nurmel) ja Raugil (Muhus) ning Lembra (Liu) raketibaas Pärnumaal.

Tallinna ümbrust ja Loode-Eestit kaitsesid raketibaasid Harjumaal Keila-Joal, Raudalus, Murastes, Rohuneemel, Naissaarel ja Pakri poolsaarel (Leetse I ja II), Raplamaal Pahklas ja Läänemaal Rohukülas, Pullapääl (Karatumas) ja Aulepas (Sutlepas) ning neid teenindav tehnika- ja varustusväeosa Raudalus. Need raketibaasid kuulusid Tallinna brigaadi (väeosad nr. 56178 ja 03116), mille komandopunkt asus Pääskülas koos Kanama, Tännasilma, **Humala** ja

Maardu sideväeosaga (4. raadiotehniline brigaad - väeosa nr. 70104). 4. brigaadile allus ka raadiotehniline õppeväeosa Liivamäel (Loo) ning talle kuulus Sommerlingi varupositsioon Rae vallas. Tallinna mereväebaasi kaitsenud rannavalve raketibaas asus Rohuneemel õhutõrje-raketibaasi kõrval.

Õhutõrjeraketibaasid asusid ka suuremate õhutõrje- ja kaugpommitajate-transportlennuväe lennuväljade Raadi, Paralepa ja Sauga territooriumil või nende vahetus naabruses (vastavalt Raadi, Paralepa ja Sanga-Ridalepa raketibaasid). Oma raketibaase ei olnud vaid Ämari ja Tapa hävituslennuväe polkudel.

Lisaks eespoolmainitutele olid Eestis raketibaasid veel Pärnumaal Merikülas (väeosa nr. 52288) ning Ida-Virumaal Ontikas ja Vokal (väeosa nr. 96 423) ning radarijaamad Hiiumaal Ristnal (v.o. 52283) ja Tahkunas v.o. 59104). Nende väeosade täpne alluvus ei ole teada. Võimalik, et osa neist allus väljaspool Eestit asuvatele üksustele, mis kaitsesid vastavalt Riiat ja Peterburi.

Varupositsioonid ei kujuta keskkonnaohtu. Väike oli keskkonnareostus ka õppeväeosades ja linnades asuvates komandopunktides. Ohtlikud olid raketibaaside autokütuse hoidlad (s.h. tehnikavarustusv äeosade ja komandopunktide kütusehoidlad) ja mõnes väeosas kasutatud kahekomponendilise vedelkütuse hoidlad, eriti selle aluseline komponent samiin (Viimase keskkonnaohtlikkuse kohta lähemalt lk. 44). Suurem osa Eesti raketibaase oli varustatud uuemate tahkkütusel töötavate rakettidega ja neis suuri keskkonnakaitsealaseid probleeme ei olnud. 51 raketibaasist ja 30 muust nendega seotud objektist on keskkonnakahjustused hinnatud maakondade keskkonnaametite ettepanekul 44 objektil. Täiendavad reostusuuringud analüüsidega on tehtud 13 raketibaasis ja õhutõrje tehnikaväeosas.

Peeter Suure merekindluse (PSM) militaarturismi projekt

http://www.vaanakulakoda.ee/index.php?id=159
Vaadatud 2.03.2014

Peeter Suure merekindluse (PSM) rajatiste ja ühendusteede korrastamine, objektide viidastamine, infotahvlite paigaldamine Harku vallas ning militaarpargi rajamine Humala endisesse sõjaväelinnakusse.

Leader programmi raames alustati Peeter Suure merekindluse kaitserajatiste kaardistamise, viidastamisega ning korrastamisega Harku valla territooriumil aastal 2009. Plaanis on kaardistada rajatised, fikseerida nende ehituslik seisukord ning leida parimad lahendused nende eksponeerimiseks militaarturismi objektidena. Samuti rajada Humala endise sõjaväelinnaku territooriumile ajalooline teemapark. Avamisel on vastav interneti kodulehekülg aadressil www.psm.ee

Peeter Suure merekindlus, turism ja ajalooline teemapark.

MTÜ Nelja Valla Kogu on Leader piirkondlik tegevusgrupp, mis hõlmab Harku, Saue, Saku ja Kiili valda. Selle tegevusgrupi üheks asutajaliikmeks oli ka MTÜ Vääna Külakoda. Tänaseks on nende kahe organisatsiooni koostöös algatatud Peeter Suure merekindluse kaitserajatiste korrastamine, erinevate matkaradade kaardistamine ja märgistamine. Harku vallas, Humala külas asuvatele positsioonidele on plaanis rajada militaarturismi teemapark.

Peeter Suure Merekindluse (PSM) jäljed on Tallinna ümbruses veel tänagi näha ning suur osa sellest paikneb Harku vallas. See sõjaline kaitseliin oli oma suurejoonelisuselt väikese Eesti jaoks sama, mis Maginot’ liin suure Prantsusmaa jaoks. Nagu Tallinna linn, nii ei saanud kunagi valmis ka Peeter Suure merekindlus – kaitserajatisi ei kasutatud Peterburi kaitseks kunagi, neist polnud abi ka Tallinna kaitsmisel. PSM kaitserajatised on unikaalsed ajaloomälestised, kuid praeguseks on nende ehituslik seisukord väga halb ja isegi ohtlik ning nendele ligipääs ei vasta turvanõuetele. Puuduvad rajatisi märgistavad adekvaatsed kaardid ning objekte ühendavate raudteetammide võrgustiku kirjeldus, mis annaks võimaluse matkamarsruutide planeerimiseks.

Inimeste ja ajahamba hävitustööle vaatamata on märkimisväärne osa Peeter Suure

merekindlusest tänaseni säilinud ning hoidmist väärt. Uhkematest kaitseehitistest saaks peale nende korrastamist huvitavad külastusobjektid ja ajaloolised vaatamisväärsused ning marsruudi kõlav nimi – Peeter Suure merekindlus – tõmbaks huvilisi ligi nii Eestist kui väljastpoolt.

Aastal 2009 eraldati MTÜ-le Vääna Külakoda projekti „Peeter Suure merekindluse ajaloolise teemapargi kontseptsioon“ toetuseks PRIA Leader programmi meetmest 4 (Ajaloo- ja kultuuriväärtuslike objektide renoveerimine ning vastavate ühendus – ja juurdepääsuteede kaardistamine ja rajamine) toetust 400 000 krooni.

Nimetatud projekti raames on plaanis Suurupi, Viti, Humala ja Kiia (Vääna-Posti) kaitserajatiste positsioonide ja neid ühendavate teede, sh ajalooliste tammiteede korrastamine, ehitusliku seisukorra hindamine ning muinsuskaitse tingimuste määratlemine. Objektide juurde paigaldatakse teadetetahvlid, suuremate teede äärde ja keskustesse vastavad teeviidad, märgistatakse matkarajad, luuakse matka- ja puhkealad ning kirjastatakse temaatilised infovoldikud ja matkaradade kaardid, et huvilised saaksid omal käel objektidega tutvuda.

Sõjaajaloo muuseum ja militaarturismi keskus ehk teemapark on plaanis luua Harku valla, Humala külas asuva endise sõjaväelinnaku territooriumile. Plaanis on maa-alused käigud korda teha, et oleks võimalik ühest rooduvarjendist sisse ja teisest välja tulla. Hetkel on enamik rajatisi võssa kasvanud, mitmed tunnelid on vett täis ja läbipääsmatud.

Militaarturism on maailmas küllaltki arenenud turismisektor ja huvi meie kaitserajatiste vastu on suur. PSM-i kui turismiatraktsiooni arendamisega võimalik luua ka uusi töökohti ning välja arendada uusi innovaatilisi teenuseid, mille pakkujateks saaksid olla meie kandi elanikud.

Teemapargi ja selle abiteenuste võrk hõlmaks nii harrastussportlasi, lastega peresid, spordiklubisid, haridusasutusi jne siseturismina kui ka välisturismi. Ideid teemapargi loomiseks ja –ürituste korraldamiseks on palju ning plaanis on koostööd teha nii suurte turismiagentuuride, ettevõtjate kui ka ühingute-seltside ja muidu hakkajate inimestega. On ju mujal maailmas militaarturism saavutanud suure populaarsuse. Olemasolevatel objektidel ja nende ümbruse mitmekesisel maastikul on võimalik korraldada ekskursioone, matku, spordivõistlusi, militaarmänge ja kindlasti veel palju põnevat, mille ideed ühistegemistest välja kooruvad.